

ULUSLARARASI BAKALORYA DİPLOMA PROGRAMI

TÜRKÇE A DERSİ UZUN TEZİ

Araştırma Sorusu: Adalet Ağaoğlu'nun "Ölmeye Yatmak" adlı yapıtında anlatım tekniklerinin romanın odak figürlerinin iç dünyalarını aktarmadaki işlevi nedir?

Category 1

Kelime Sayısı: 3857

İçindekiler

1. Giriş.....	3
2. Yapıtta Ele Alınan Figürlerin Aysel Figürünün Anlaşılmasındaki İşlevi.....	4
3. Anlatım Teknikleri.....	7
3.1. Bilinç Akışı.....	8
3.2. İç Monolog.....	9
3.3. Geriye Dönüş.....	10
3.4. Montaj.....	12
3.5. Mektup.....	13
3.6. Diyalog.....	14
3.7. Betimleme.....	15
4. Sonuç.....	17
5. Kaynakça.....	19

1. Giriş

Adalet Ağaoğlu'nun "Ölmeye Yatmak" adlı yapıtında anlatılan döneme dair yansıtılan ve temsil edilen her bir unsur çeşitli anlatım tekniklerinden yararlanılarak ve bilinçli ve özenli bir dil kullanılarak okuyucuya aktarılmıştır. "Ölmeye Yatmak" ta 1930'ların sonundan 1960'lara kadar olan bir zaman dilimini kapsayan dönemin Türkiye'sinin tasviri yapılmaktadır. Ölmeye Yatmak yapıtını ele alan diğer çalışmalarda içeriklerinde benzer yönler bulunan yapıtlarla karşılaştırmalı ve kadın temsiline odaklanarak psikanalitik kuramı esas alan incelemeler yapılmaktayken bu çalışmada yine bir kadın figüre odaklanılmasıyla birlikte daha çok yapısalcı bir yaklaşım benimsenmiştir.¹ Bu çalışmada yapıtta odak figür Aysel'in iç dünyasının anlaşılmasının diğer figürlerin iç dünyaları ve bu figürlere dair anlatılarla sağlanmasında anlatım tekniklerinin işlevi incelenmiştir. Benzer çalışmalarda olduğu üzere psikanalitik kurama bağlı olarak yazarın kişisel özelliklerinin ve yaşantılarının yapıt üzerindeki yansıması üzerinde durulmamış, bunun yerine odak figürün tecrübelerinin iç dünyasına yansımasını okuyucuya aktarmak için seçilen yolu kavramak amacıyla yapıtın yapısı içerisinde yer alan anlatım tekniklerine ve bunların odaktaki figürler üzerinden işlevine odaklanılmıştır. Bu çalışmada, "Adalet Ağaoğlu'nun "Ölmeye Yatmak" adlı yapıtında anlatım tekniklerinin romanın odak figürlerinin iç dünyalarını aktarmadaki işlevi nedir?" sorusuna yanıt aranacaktır.

Yapıtta farklı karakterlerin bakış açıları ve hikâyeleri üzerinden Türkiye'deki siyasi, ekonomik ve sosyal durum anlatılmakta ve toplumsal eleştiriler yapılmaktadır. Cumhuriyet sonrası neslin içinde yaşadıkları toplum yapısı ve yaşadıkları çelişkiler romanda temel olarak 1938 döneminde aynı ilkokuldan mezun olan Aysel, Ertürk, Ali ve Aydın figürlerinin

¹ Yükseköğretim kurulu başkanlığı tez merkezi. (2024, 10 Mart).

yaşamları üzerinden ele alınmaktadır. Yapıtta her bir karakterin bakış açısına ve anlatımına geçiş yapılırken farklı zaman dilimleri ele alınmış, yapıt boyunca her bölümde anlatılan zaman değiştirilerek geçmiş zamana ve şimdiki zamana gidip gelinmiştir. Yapıttaki bu alışagelmedik zaman kullanımı; çeşitli anlatım teknikleriyle desteklenerek yaşamları üzerinde durulan karakterlerin iç dünyalarını ve dönemin toplumsal, ekonomik ve siyasi şartlarının onları nasıl etkilediğini daha anlaşılır kılmıştır. Her bir karakterin hikâyesinin ayrı ayrı bölümlerde ele alınarak odağın sürekli değiştirildiği yapıtta ana figür olarak nitelendirebileceğimiz Aysel figürü; geçmişe veya daha yakın bir tarihe dair okuyucuya aktarılan tüm anlatıların merkezinde yer almaktadır. Yapıtta ele alınan diğer tüm karakterler, bir otel odasında ölmeyi bekleyen Aysel’le bağlantılıdır, Aysel’in hayatının bir dönemine ait yardımcı karakterlerdir. Bu karakterlere; aynı ilkokulda okudukları dönemin anlatılarında, onlara ait veya onlar için kaleme alınmış mektuplarda ve günlüklerde yer verilmiştir. Aysel figürünün kendiyile hesaplaşmaları ise yapıtın temel zaman akışını oluşturan, yalnızca bir saat yirmi yedi dakikalık bir süreci kapsayan bölümlerde anlatılmıştır.

2. Yapıtta Ele Alınan Figürlerin Aysel Figürünün Anlaşılmasındaki İşlevi

Adalet Ağaoğlu’nun “Ölmeye Yatmak” adlı yapıtında yer verilen figür sayısı dikkat çekmektedir. Romanda ele alınan olaylar, kurgu içerisinde birçok farklı figür üzerinden okuyucuya aktarılmıştır. Bu sebeple Ölmeye Yatmak romanının figür çeşitliliği yönünden zengin olduğu söylenebilir. Romanda incelenebilecek çokça figür olmasına karşın özellikle dört figürün odak noktası olduğu, romandaki olayların merkezinde olduğu görülmektedir. Bu figürler aynı ilkokulda okumuş ve dönem dönem hayatları çeşitli yollarla kesişmiş olan Aysel, Ertürk, Ali ve Aydın olarak karşımıza çıkmaktadır. Her ne kadar bu dört figür odakta bulunsa da Aysel figürünün diğer figürlerin yanında daha öne çıktığı görülmektedir. Romanda odak figür olarak nitelendirilebilecek diğer kişilerin Aysel figürünün iç dünyasının anlaşılmasında

birer araç olduğu anlaşılmaktadır. Bu figürler romanın kilit noktası konumundadır ve romanda yararlanılan anlatım teknikleri, romanda bu figürlerin iç dünyalarını okuyucuya daha etkili bir biçimde aktarma işlevini görmektedir.

Yapıt, Aysel'in bir otel odasına "ölmeye yatmak" düşüncesiyle gelmesi ile başlamakta ve otel odasında geçirdiği bir saat yirmi dakikalık sürecinde sonunda bu düşüncesini gerçekleştirmekte başarısız olarak bulunduğu yerden ayrılmasıyla sonlanmaktadır. Yapıtta diğer figürleri odağına alan, onlara ait mektup veya hatıralara yer veren diğer tüm bölümler belirli aralıklarla Aysel'in otel odasında geçirdiği sürece dair anlatımların bulunduğu bölümlere bağlanmaktadır. Bu figürlerden biri olan Ertürk figürü, odak figürlerin ilköğretimlerini aldıkları okulun yapısı içerisinde, Dünder Öğretmen'in öğrencilerini yani Aysel figürünün de içlerinde bulunduğu öğrencileri nasıl bir ideolojiyi benimseyerek yetiştirdiğini okuyucuya aktarma işlevini görmektedir. Yapıtta oldukça vatansever ve ülkücü bir figür olarak karşımıza çıkan Dünder Öğretmen'in düşünce yapısının okuttuğu öğrencilerin fikirlerini nasıl etkilediği, Ertürk figürü üzerinden yoğun olarak hissedilebilmektedir. Ertürk, Bursa Askeri Lisesi'nde eğitim görmüştür ve bu okulun bünyesinde bulunduğu süreç içerisinde milliyetçi ruhu iyice olgunlaşmış, askeri lisenin aşırı disiplinli atmosferi içerisinde bir "emir eri" haline gelmiştir. Yapıtta yararlanılan anlatım teknikleri, Ertürk'ün karakterini ve arkasında sonuna kadar durduğu fikirler konusunda ne kadar net olduğunu okuyucunun daha iyi kavrayabilmesini sağlamaktadır. Aynı zamanda Ertürk figürünün karakter gelişiminde Dünder Öğretmen'in sahip olduğu etki, okuyucuyu Aysel figürünün de ilkokulda okuduğu süreç boyunca etkisi altında kaldığı ortamın şartları üzerine düşündürmektedir. Bu noktada anlatım teknikleriyle desteklenen Ertürk figürüne dair anlatımlara yer verilen bölümlerde, diğer bölümlerde olduğu gibi Aysel figürünün karakter gelişiminin daha iyi anlaşılmasına yönelik destekleyici öğelerin bulunduğu görülmektedir. Aynı ilkokulda okumalarına ve Dünder Öğretmen'in sahip olduğu ülkücü ruhu ikisinin de tecrübe etmelerine

rağmen Ali'nin Ertürk'ün benimsediğinin tam tersi bir ideolojiye daha yakın bulunması dikkat çekmektedir. Bu durum, figürlerin hayatları boyunca içinde buldukları sosyal çevrelerin, yaşamışlıklarının, sosyoekonomik durumlarının karakter gelişimleri üzerindeki etkisini örnekler niteliktedir. Ali'nin ekonomik sıkıntılara sahip bir aileye sahip olduğu görülmektedir. Dündar Öğretmen'in teşvik ve desteğiyle ilkokuldan sonra Ankara'da eğitimine devam etmiştir. Varlıklı ve eğitim görmüş bir aileye sahip olan Aydın'la aynı ilkokuldan mezun olup tamamen farklı hayat şartlarına sahip olmaları dikkat çekmektedir. Aydın ve Ali arasında ideolojik görüşleri noktasında benzerlik bulunmaktayken ekonomik durumları aynı zamanda bu iki figürü zıt konumlara yerleştirmektedir. Odaktaki dört figürün birlikte okuduğu ilkokul sınıfında bir kaymakam çocuğu olarak diğer öğrencilerden ayrılan Aydın'ın, yapıtta yer verilen hatıralarında kendi ağzından bir anlatımdan öğrenilebildiği üzere dönemin siyasi, ekonomik koşullarından aynı şekilde etkilendiği görülmektedir. Romanda Aydın figürüne ayrılan bu bölümlerde yararlanılan hatıra anlatım tekniği ve bu anlatımda kullanılan birinci kişi anlatım yapıt genelindeki anlatım tekniklerine örnek olarak verilebilir. Aysel figürünün de Bağımsızlık Mücadelesi döneminde “geleceğin nesli” olarak bir parçası olduğu bu koşulların onun üzerinde düşünsel, ideolojik nasıl etkileri olabileceği ya da olduğu konusunda farklı örneklemeleri sunan bir anlatım sağlanmaktadır. Yapıtta birbirinden oldukça farklı arka planlara sahip olan ve tek ortak noktaları okudukları ilkokul olan figürler üzerinden çeşitli yönleriyle Aysel figürünün iç dünyasının tasvir edildiği görülmektedir. Aysel figürünün içinde bulunduğu durumu birçok farklı bakış açısı aracılığıyla okuyucuya aktaran roman anlatımında anlatım teknikleri bunun gerçekleştirilmesini destekleyici, anlatımı zenginleştirici işleve sahiptir.

3. Anlatım Teknikleri

Hikâye, roman gibi anlatma esasına bağlı olan edebî türlerde yazar bir anlatıcıya ve onun gözüyle olaylara bakma ihtiyacı duyar, dolayısıyla okuyucu üzerinde anlatıcının duygu ve düşünceleri anlatım teknikleri ile etkili bir hale getirilir. Yazar tarafından belirlenen konular anlatım teknikleri ile aktarılarak olayın bütün boyutları gözler önüne serilmiş olur.

(Eren, 2022, s.76)

Anlatım teknikleri, metinlerde okuyucuya aktarılması amaçlanan düşüncelerin ve olayların daha etkili bir biçimde anlatılmasını sağlayan dilsel araçlardır. Anlatım tekniklerinin yardımıyla edebi metinler okuyucu üzerinde daha derin izler bırakabilmekte, okuyucunun anlatılanları benimsemesi kolaylaşmaktadır. Anlatmaya dayalı metinlerde yararlanılan bu teknikler anlatıma zenginlik katan, metnin edebi değerini arttıran unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Ölmeye Yatmak”, anlatım tekniklerinden sıkça yararlanılan bir romandır. Adalet Ağaoğlu anlatısında ele aldığı olguların okuyucu tarafından her yönüyle anlaşılabilmesini amaçlamıştır. Yapıtta bilinç akışı, iç monolog, geriye dönüş, diyalog, mektup ve montaj anlatım tekniklerinden yararlanılarak; odak daha çok karakterlerin iç dünyalarına ve gözlemlerine çekilmiştir. Kullanılan bu teknikler anlatılan olayların inandırıcılığını da arttırmakta, okuyucunun bakış açısından gerçekçiliğini desteklemektedir.

Aysel figürünün yaşadığı bunalım ve boş vermişliğin sebepleri başta olmak üzere; gerek Türkiye’de, gerek tüm dünyada yaşanan gelişmelerin toplum üzerinde bıraktığı etkiler ve bu etkilere yol açan değişimler anlatım teknikleri yardımıyla anlatıma birden fazla bakış açısı kazandırılarak anlatılmıştır. Yapıtta ele alınan zamanda II. Dünya Savaşı’nın tüm dünyayı etkisi altına aldığı gibi Türkiye üzerindeki olumsuz yansımaları da görülmektedir. Dünya genelinde dengeleri değiştiren bir savaş gerçeği sürmekteyken Türk halkı için de henüz sonlanmış bir Bağımsızlık Mücadelesi gerçeğiyle karşılaşmaktadır. Kurtuluş Savaşı sonrası yeni bir başlangıç yapmakta olan Anadolu halkının, Cumhuriyet Türkiye’sinin beraberinde getirdiği yenilik ve devrimlere ayak uydurma sürecinde yaşanan çatışmalara yer verilmiştir.

Bu çatışmaların doğurduğu gergin toplum yapısı ve bu toplum yapısı içinde yetişen yeni nesillerin; okulda öğretilen yeni medeni düşünce yapısı ve Atatürk ilkeleri ile eve döndüklerinde karşılaştıkları muhafazakâr aileleri arasında kalışına yer verilmiştir. Bu arada kalmışlık ve karşıt düşüncelerin sonuçlandığı çatışma ortamı, farklı arka planlardan gelip aynı okul sıralarında buluşan Aysel, Ertürk, Ali ve Aydın'ın bakış açılarından okuyucuya aktarılmıştır. Ertürk, Ali ve Aydın'ın üzerinden anlatım teknikleriyle desteklenerek aktarılan farklı yaşantılar ve bakış açılarının okuyucuyla paylaşılmasının temelinde Aysel figürünün daha iyi kavranmasını sağlamak bulunmaktadır.

3.1. Bilinç Akışı

Yapıtta çokça yararlanılan bilinç akışı tekniğiyle Aysel figürünün “ölmeye yatmak” niyetiyle geldiği otel odasında zihninden geçen düşünceler okuyucuya aktarılmıştır. Aysel'in “ölmeye yatmak” süreci boyunca kendi içinde yaşadığı çelişkiler; hissettiği pişmanlık, kaygı gibi duygular bu anlatım tekniği sayesinde daha anlaşılır kılınmıştır. Bilinç akışı tekniği yapıtta ele alınan figürün gerçekçiliğini arttırmakta; böylece okuyucunun figürün içinden geçtiği süreci, yaşadığı çelişkileri veya değişimi anlamlandırması kolaylaşmaktadır.

Battaniyenin altında titriyorum. Bu titreme beni hem ölüme yaklaştırıyor, hem ölümden uzaklaştırıyor. Bir ölüm titremesi belki. Ama titredikçe ölmemiş olduğumu anlıyorum. Hücrelerim henüz yaşadığımı bağırp duruyor. Acaba ne zaman öleceğim? Ne zaman tamamlanacak can çekişmesi. Kız öğrencilerimden biri, Anna Karenina ya da Madame Bovary gibi ölüme yattığımı görse, kimbilir nasıl güler! (Ağaoğlu, 31)

Aysel figürünün pişmanlık ve çaresizlikle kendini bulduğu otel odası uzamına gelişi, Aysel'in zihninden geçenlerin doğrudan okuyucuyla paylaşılmasıyla buna sebep olan olaylar ve bu olayların Aysel'e hissettirdikleri arasında daha anlamlı bir ilişki kurulabilmesini sağlamaktadır. Ölümü beklerken bile zihninde yaşamın içinden sorunların dolaşması, öğrencilerinin onun içinde bulunduğu hali görse ne düşüneceklerini tahmin etmeye çalışması yapıtın sonunda amacına ulaşmadan otel odasından ayrılışını açıklamaktadır. Zihninden

geçen bu düşüncelerin doğrudan okuyucuyla paylaşılmasıyla ise bu sezindirmeler daha güçlü hale gelmektedir. Bilinç akışı tekniğinin yanı sıra bu kesitte “Anna Karenina” ve “Madame Bovary”e de göndermede bulunmaktadır. Yararlanılan bu teknik sayesinde, Aysel figürünün kendini özdeşleştirdiği iki tanınmış roman karakterinin özellikleri üzerinden kendini nasıl bir pencereden gördüğüne dair de daha fazla bilgiye ulaşılabilmektedir.

Kafada sürdüremediğimi yatakta sürdürmek. Bu sürdürülmeli miydi acaba? Sürdürmek mi? Neyi? Ne düşündüğümü bilmiyorum. Karıştırıyorum. Beynimi tek tek sözcükler zorluyor. Bunlar bir türlü yanyana gelip de bir cümle olamıyor. (Ağaoğlu, 115)

Aysel figürünün kafa karışıklığının yine bilinç akışı tekniği kullanılarak anlatılması, Aysel’in iç dünyasının daha iyi kavranmasını sağlarken aynı anda metnin anlaşılmasını güçleştirmektedir. Bilinç akışının kullanıldığı metinlerde arasında mantıksal bir bağ bulunmayan cümlelere yer verildiğinden takip etmesi zorlaşan bir anlatım ortaya çıkmaktadır. “Ölmeye Yatmak” ta olaylara odaklanmak yerine Aysel figürünün düşüncelerine yer verilen bölümler bulunması sebebiyle yapıtın klasik roman yapısından uzak olduğu söylenebilir. Klasik roman yapısı olarak adlandırılan roman kurgusunda bu yapıtta tercih edilenin aksine daha çok olaylar odak noktasıdır. Olaylar serim-düğüm-çözüm sıralaması takip edilerek sunulur ve genelde tek bir odak figür ve yardımcı figürlerden oluşan bir anlatım kullanılır. Ölmeye Yatmak’ta ise temel olay, ön planda olan Aysel figürünün içinde bulunduğu çaresiz durum olarak karşımıza çıkmaktadır ve romanın farklı bölümlerinde farklı figürler odakta bulunmaktadır.

3.2. İç Monolog

İç monolog tekniği, yapıttaki birinci kişi anlatıma sahip olan anlatıcının kendiyile olan diyaloglarına, iç konuşmalarına yer verilmesidir. Bu teknik genellikle bilinç akışıyla birlikte kullanılmaktadır. “Ölmeye Yatmak” yapıtında da bilinç akışı ile iç monologlar iç içe sunulmaktadır. Bilinç akışıyla aktarılan düşünceler bir mantık çerçevesinde ilerlemek zorunda

değilken – gerçekte zihnimizden düşüncelerin akışı rastgele, düzensiz ve sürekli olduğundan dolayı – iç monologlarda düşünceler sıralı biçimde, karşılıklı konuşmamış gibi oluşturulmaktadır. Kısaca iç monoloğun kişinin kendi kendine konuşması, cevap beklemeden retorik sorular yöneltmesi olduğu söylenebilir.

“Ölmeye Yatmak” ta Aysel figürünün iç monologları kullanılarak kendi içinde yaşadığı çatışmalar ve sorgulamalar direkt olarak paylaşılmış, okuyucuyla Aysel figürünün arasına başka bir anlatıcı girmeden okuyucunun anlatılanları içselleştirmesi kolaylaştırılmıştır. Aysel’in içinde bulunduğu ruh halinin yansıması en iyi şekilde kendi ağzından çıkan cümlelerde olabileceğinden bu tekniğin oldukça faydalı olduğu söylenebilir.

Neden çıktım evden? Matbaada işçilik eden bir öğrencimle yattım. Ama çok önceydi bu. Neden yattığımın da öyle uzunboylu üstünde durmuş değilim. Olması gereken bir şeydi. Kaçınılmaz. Evden bunun için çıkmadım. Öğrencimle hangi neden altında yatmışsam o yüzden... Başı sonu olmayan bir an. Öyle mi acaba?

Ölümüm henüz tamamlanmadığına göre, ne yapmam gerek? Beklemeli miyim?

(Ağaoğlu, 113-114)

Aysel figürünün kocası Ömer’i öğrencisi Engin’le aldatması üzerine yaşadığı pişmanlık, verilen kesitten hissedilebilmektedir. Aysel’in iç monologla aktarılan kendiyle olan tartışması; adeta bir geçerli sebep, mantıklı açıklama bularak vicdanını rahatlatma çabasıdır. Bu durumun aktarılmasında özellikle iç monoloğun tercih edilmesi, bunun daha şeffaf bir biçimde gerçekleştirilmesine olanak tanımıştır. Bir anlatıcının devreye girmesi durumunda iç monologdaki kadar Aysel’in iç dünyasının olduğu gibi okuyucuyla paylaşılması mümkün olmayacaktır.

3.3. Geriye Dönüş

Yapıtta doğrusal zaman kullanılmamış; bazı bölümlerde şimdiki, bazı bölümlerde ise geçmiş zaman anlatılarak geriye dönüş tekniğinden yararlanılmıştır. Bu teknik, anlatıcının anlatımı içerisinde kullandığı zamanı değiştirerek geçmişe yönelik bilgiler vermesidir. Ölmeye

Yatmak yapıtında kullanılan zamanın sıkça değiştirildiği bir roman yapısı karşımıza çıkmaktadır. Doğrusal zamanın dışına çıkılarak oluşturulan bu yapı, belli bölümlerde ele alınan figürlerin geçmişleriyle ilgili daha ayrıntılı bilgi verebilmek için geri dönüş yoluyla sağlanmıştır.

Yapıtın başlarında geriye dönüş tekniği kullanılarak Aysel, Ertürk, Ali ve Aydın figürlerinin okudukları ilkokulda, okulun ilk mezunlarını verdiği cumhuriyetin 15. yılında gerçekleştirilen müsamereye dair anlatılara yer verildiği görölmektedir. Yapıtta şimdiki zaman olarak ele alınan Aysel'in yetişkinliğinden geriye dönüşe başvurularak çocukluğuna ait olayların geçtiği bu bölümde, Aysel figürünün cumhuriyetle birlikte değişen ve modernleşmeye yönelik çalışmaların yoğun bir biçimde sürdürüldüğü yıllarda tecrübe ettikleri okuyucuya sunulmuştur. Bu bölümde müsamereyi izlemeye gelen velilerin alışık olmadıkları modern bir anlayışla hazırlanmış, kız-erkek eşitliğine inanan ve tüm öğrencilerin sahnede yan yana gerçekleştirdikleri gösteriler karşısında büyük rahatsızlık duydukları görölmektedir. Polka, rondo gibi dans gösterileriyle kız ve erkek öğrencilerin sahnede el ele tutuşmalarını, birbirlerine sarılmalarını velilerin hoş karşılamadığı görölmektedir ancak ağdaş medeniyetler seviyesine ulaşmanın hedeflendiği, cumhuriyetin 15. yılının coşkuyla kutlandığı bu ortama uyum sağlamak zorunda kaldıkları anlaşılmaktadır. Aysel figürünün çocukluğu ve gençliği boyunca sıklıkla işittiği "medeniyet", "cumhuriyet kadını olma" gibi kavramların Aysel'in karakter gelişimini etkileyen önemli bir unsur olduğu söylenebilir. Ankara'ya okumak için gelişinden itibaren ve yetişkinliğinde kendi ayakları üzerinde duran, güçlü kadın figürü temsil etmesi, çocukluğunda zihnine işleyen değerlerin bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Okuyucu tarafından Aysel figürünün çocukluğu ve yetişkinliği arasındaki bağlantının kurulabilmesi ve i dünyasının daha iyi kavranabilmesi için geçmişe dönük bu bilgilerin verilmesinde geriye dönüş tekniği önemli bir işlev görmüştür.

3.4. Montaj

Montaj anlatım tekniği, yapıtta metinler arası geçişlere yer verilen bir tekniktir. Anlatıma derinlik katacak olan bağımsız bir metnin olduğu gibi alınarak yapıtta dâhil edilmesidir. Bunun yapılmasında amaç; yapıtın içeriğiyle bağlantılı kültürel, tarihsel veya bireysel bir alıntıya gönderme yapmak veya yapıtta bahsedilen bir olayla ilgili birincil kaynak sunmak olabilmektedir. “Ölmeye Yatmak” yapıtında bu teknikten sıklıkla yararlanılmıştır. Ulus gazetesinden dönemin gündemiyle ilgili haberler okuyucuya aktarılırken, döneme ait ve dönemin toplumsal durumunu yansıtan ifadelere yer verilirken ve Aysel figürünün çocukluk anılarından detaylara göndermede bulunulurken montaj anlatım tekniğinden yararlanılmıştır.

Sözüm yurdumuzdan dışarı; şuradan buradan gelen haberler arada sırada ufuklarda harp bulutları dolaştığından, sulhün tehdit edildiğinden bahsederler. Fakat hamdolsun, bugüne gelinceye kadar bu derece sık tehlide uğramış olan sulh, bugüne kadar da bu derece cesur, mukavemetli, pervasız olmuştur.

...

O halde sağdan soldan uçurulan mütalaalara, bedbin haberlere kapılmayınız. Sulhün tehlikeye maruz kaldığı bir hakikat olabilir. Fakat 20. Yüzyıl’da sulh o kadar dayanıklı, vurdumduymaz bir hale gelmiştir ki, korkmayın; harbin ve harpçilerin yaygarasına pabuç bırakmayacaktır...
(Ağaoğlu, 36-37)

Bu bölümde, 1938 yılına ait Ulus gazetesinin bir sayısından ülkenin o dönemdeki durumuna dair ipuçları veren bir alıntı bulunmaktadır. Bu alıntı, II. Dünya Savaşı’nın Türkiye üzerindeki etkisini gösteren birincil kaynak niteliği taşımaktadır. Alıntıda yer verilen ifadeler birebir Ulus gazetesinde yayımlandığı şekliyle metinde kullanılmıştır, böylece alıntılандığı dönemden bir parça romanın kurgusuna dâhil edilmiştir. Kurguya dâhil edilen bu kesit, iç çözümlemesine odaklanılan figür olan Aysel’in yaşadığı dönemin şartlarına yönelik bilgi sunar niteliktedir. Bu bilgiler aracılığıyla Aysel figürünün düşünce ve duyguları üzerinde etkili olabilecek dış etkenlere, toplumsal olaylara yer verilerek okuyucunun çıkarımlarda bulunabilmesi için imkân tanınmıştır.

3.5. Mektup

Mektup tekniği; roman karakterlerinin birinci kişi ağzından, kendi sesleriyle yapıtta yer aldığı bir anlatım tekniğidir. “Ölmeye Yatmak” ta bu teknik; Aysel’in Semiha’ya, Ertürk’ün Ali’ye, Aydın’ın Aysel’e yazdığı mektuplarla kullanılmıştır. Bu teknikte, mektubu yazan figürler duygu ve düşüncelerini kendileri ifade ettiğinden figürlerin hem kişisel hayatları ve birbiriyle olan ilişkileri hem de iç dünyaları hakkında daha fazla bilgi sahibi olunmaktadır.

Bir tanecik Kardeşim Aysel,

Güzel mektubunu aldım. Ne güzel yazıyorsun. Teyzengillerin yanındaki hayatını, okulunu, teyzengillerle kestane kavurduğumuz geceleri çok güzel anlatıyorsun. Okudukça ben de seninleymişim gibi oluyorum. Nerde o günler... Biz işte böyle yabani kaldık.

...

Duyduğuma göre annen, “Çoluksuz çocuksuz bir başıma kalakaldım” diyormuş ve seni de çok özliyorum. Biçki dikiş kurslarına yazılmış. Yazın geldiğinde herhalde sana çok güzel şeyler diker. Hoş, sen şimdi şehirlerde ne güzel giyiniyorsundur değil mi? Yeniden selam ederim kardeşim.
(Ağaoğlu, 63-64)

Aysel’in ilkokul arkadaşı Semiha’nın Aysel’e yazdığı mektupta, duyduğu çaresizlik ve Aysel’in Ankara’daki yaşamına, aldığı eğitime imrenişi anlatımından hissedilebilmektedir. Aynı zamanda Aysel’i memleketinde olup bitenden haberdar ettiği bölümde figürlerin günlük yaşantıları hakkında ayrıntılara ulaşılabilmektedir. Semiha’nın yaşantısına dair verdiği bilgiler dayanarak Aysel’in Ankara’ya okumak için gelmeden önce sahip olduğu hayat şartlarına yönelik ipuçlarına da ulaşılabilmektedir. Semiha figürünün, Aysel figürünün hayatında sahip olduğu şartlara özenişi, kendisinin bulunduğu coğrafyada ve sosyal çevrede bu şartlara erişmesinin mümkün olmadığını göstermekte; Aysel’in de bir zamanlar yaşamını sürdürdüğu memleketinde içinde bulunduğu kısıtlayıcı ortama yönelik ipuçlarına işaret etmektedir. Okurun hakkında belli bir çerçeve içerisinde bilgilendirildiği bu sosyoekonomik şartların Aysel’in karakter gelişimi ve düşünce yapısı üzerinde nasıl etkileri olabileceği sorusu akla gelmektedir.

...

Ayrıca, burada senin hakkında kötü laflar da dolaşiyor. Ben söyleyeyim de bil. Sözde komonist olmuşsun. Komonist olan bazı edebiyatçılarla düşüp kalkıyormuşsun. O uyanık gençlerimizin yaktıkları Markopaşa mecmuası için bile bütün kış bedavadan çalışmışsın. Kardeşim, sen ne yapıyorsun? Farkında mısın? Ben bu satırları belki kıymetli bir kardeşimi düştüğü çukurdan kurtarabilirim, diye yazıyorum. Sözlerimin sana bir tesiri olursa kendimi bahtiyar addederim.

... (Ağaoğlu, 290)

Ertürk figürünün Ali'ye yazdığı bu mektupta benimsediği ideolojiler ve hayata karşı bakış açısına dair ipuçları bulunmaktadır. Bu kesit mektubu yazan Ertürk'ün görüşleri hakkında bilgi verirken aynı zamanda mektubun alıcısı olan Ali'nin ideolojisini ve faaliyetlerini de kapsamaktadır. Öbür yandan mektubun yazılışında kullanılan dil, hitap biçimleri dikkate alındığında bu unsurlar da Ertürk figürünün daha iyi anlaşılmasına; okuyucunun zihninde oluşan kişiliğin detaylanmasına olanak sağlamaktadır.

3.6. Diyalog

Diyalog tekniği; bir metinde iki karakterin birinci kişi anlatıcı şeklinde ele alınarak karşılıklı konuşmalarına yer verilmesidir. Diyaloglar, edebi metinlerde anlatımın daha doğal olmasını sağlamaktadır. Yapıtta kullanılan diyaloglar sayesinde figürlerin birbirleriyle olan iletişimleri, kendilerini ifade ediş biçimleri ve iç dünyalarına yönelik ipuçları elde edilebilmektedir.

“Ben okulu bitirdim efendim. Bu yıl bitirdim...”

“Fakat okudunuz orada. Gidişimizi beğeniyorlar mıydı Sanat Okulu'ndakiler?”

“Bilmem ki... Onlar...”

İlhan yumruğunu yeniden kasanın tahtasına vuruyor:

“Ne demek bilmem, ha Ali? Sen bu memleketin çocuğu değil misin?”

Ali gözlerini, uçları kıvrılıp didiklenmiş kunduralarına dikmiştir. Bir İlhan Abi olsa neyse. Fakat bu Fethi Bey çok çekingenlik veriyor. Hiç ağzını açmasa da bakışı, hele o dinmeyen tebessümüyle sanki kendisini durmadan çetin bir sınava çekiyor. (Ağaoğlu, 160)

Ali, İlhan ve Ferdi figürlerinin konuşmalarına yer verilen bu bölümde konuşmaların diyalog biçiminde aktarılmasıyla Ali figürünün içinde bulunduğu ortamdan duyduğu rahatsızlık okuyucuya aktarılmaktadır. Kendisine yöneltilen sorular karşısında hissettiği köşeye

sıkışmışlık; Ali'nin bu sorulara verdiği, ya da veremediği yanıtlar üzerinden hissedilebilmektedir. Ali figürünün içinde bulunduğu bu baskılayıcı atmosfer, ele alınan dönemde Türkiye'de hâkim olan, siyasetin ve ideolojik çatışmaların yarattığı baskılayıcı ve gergin ortamın bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.7. Betimleme

Anlatmaya dayalı metinlerde anlatılan olayları veya uzam ve zaman gibi unsurları detaylandırmak amacıyla betimlemelerden sıkça yararlanılmaktadır. Betimlemeler sayesinde; metinde geçen durumlar hakkında, karakterlerin dış görünüşlerine ve iç dünyalarına dair derinlemesine bilgiler okuyucuyla paylaşılmaktadır. “Ölmeye Yatmak” romanında da yazarın betimleyici anlatıma çok kez yer verdiği görülmektedir. Özellikle Aysel figürünün iç dünyasında yaşadığı karmaşaya yönelik ipuçlarına ulaşılmasına yardımcı olan betimlemeler ve ele alınan dönemde Türkiye'de yaşanan gelişmelerin daha iyi kavranmasını sağlayan betimlemeler yapıtta ağırlıkta bulunmaktadır.

Pazar günleri çok erkenden Ankara'nın Taşhan'ında sıra sıra otobüsler görünmektedir. Bunlar, başkentin bir iki yıl önce kavuştuğu Çubuk Barajı yolcuları içindir. Bu baraj mesiresindeki gölde yüzen iki kayık vardır. Bir fotoğrafta aile reisi, bu kayıklardan birine binmiş görünmekte, kürek çekmekte; bahriyeli giysileriyle oğlu, aile reisinin zevcesi yanında oturmakta; anne, başında geniş kenarlı, geniş kurdeleli, beyaz hasır bir şapka ve elinde şemsiye ile kendini güneşten korumaya çalışmaktadır. (Ağaoğlu, 32-33)

Romanda yer verilen bu bölümde anlatılan dönemde bir ailenin dışarıdan nasıl görüldüğüne dair betimlemeler kullanılmaktadır. Okuyucuya, Türkiye'nin altyapı ve hizmete yönelik kat ettiği gelişmelerle ilgili örnekler sunulurken; modernleşme çabalarının günlük hayattan bir aile tablosu üzerindeki yansıması da betimlemeler aracılığıyla aktarılmaktadır. Kullanılan betimlemeler anlatımı güçlendirmekte, anlatılanların okuyucunun zihninde daha iyi canlanabilmesini sağlamaktadır. Betimlemelerle dikkat çekilen modernleşme meselesinin Aysel figürünün hayatında büyük etkisi olduğu romanın çeşitli bölümlerinde görülmektedir.

Aysel'in modernleşme çalışmalarıyla ilk tanışması Ankara'ya okumak için geldiğinde olurken, Aydın'la olan iletişiminin de bir unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Aydın, Aysel'e karşı duyduğu ilgiyi kabullenemeyerek onu çekingен tavırlarından ötürü "Atatürk çocuğu olmamak" la ve buna bağlı olarak modernleşmeye uyum sağlamamakla suçlamaktadır. Bu noktada çağdaş medeniyetler seviyesine ulaşabilmek için Kurtuluş Savaşı'ndan itibaren modernleşmeye çalışan Türkiye'deki değişmekte olan toplum yapısı içerisinde Aysel'in nasıl bir konumda kaldığı ve bununla bağlantılı olarak neler tecrübe ettiği anlaşılmaktadır. Aysel'in maruz kaldığı bu baskı, düşünce yapısının oluşumu ve dönüşümü üzerinde etkili olabilecek bir durum olarak ele alınabilir.

Liseye döndü. Yağmur devam ediyordu. İçeri girdi. Yatakhaneye kapanmak istedi. Kilitliydi. Aşağı, yemekhaneye indi. Ancak bir yabancı için rahatsız edici olan bulaşık suyu kokusu içinde bir köşeye oturdu. Kitabı okumaya koyuldu.

...

Ondan sonra bitmez tükenmez günler. Bir sürü sert bakışlı yüzler, gözler. Ardi arkası hiç kesilmeyecekmiş gibi gelen sorular, sorular... Milliyetçi bir öğrenci olarak yetiştirilmeye çalışıldığın bu okulda Dar Kapı'yı okumakla ahlakdışı hareket ettiğini biliyor musun?
(Ağaoğlu, 141)

Betimleyici anlatım aynı zamanda metnin gerçekçiliğine de katkıda bulunan bir anlatım biçimidir. Romanın bu bölümünde Ertürk figürünün tüm eylemleri ve içinde bulunduğu uzamın özellikleri beş duyuya hitap eden yönleriyle detaylı bir biçimde tasvir edilmektedir. Öğrenim gördüğü Bursa Askeri Lisesi'nde vatan haini olmakla suçlanacağından habersiz okumaya heveslendiği André Gide'nin "Dar Kapı" romanının başına açtığı sorunlar, betimlemelerden yararlanılarak okuyucuya aktarılmaktadır. Ertürk figürü üzerinden okuyucuya tasviri yapılan Bursa Askeri Lisesi'ndeki aşırı milliyetçi ve baskıcı ortam, dönemin toplumsal ve sosyal durumuyla ilgili ipuçları sunmaktadır. Dönemde hâkim olan toplumsal çatışmaların betimlemelerle desteklenerek Ertürk figürü üzerinden okuyucuya aktarılması, Aysel figürünün karakterinin yaşadığı dönemle bağlantısının kurulmasına da yardımcı olmaktadır. Bu çalışmada incelenen, Aysel figürünün diğer anlatım teknikleri

aracılığıyla anlaşılmasına yönelik bir araç olarak sunulan figürlere Ertürk figürü iyi bir örnek oluşturmaktadır.

4. Sonuç

Adalet Ağaoğlu'nun "Ölmeye Yatmak" adlı yapıtında yer verilen çok sayıda figürün içerisinde dördü, Aysel, Ertürk, Ali ve Aydın romanın odak noktasına çekilmiş ve romanın farklı bölümlerinde derinlemesine ele alınmıştır. Bu figürlerin içinden özellikle Aysel odak figür niteliğine sahip olmuş, odakta yer alan diğer figürlere dair tüm anlatımlar Aysel figürünün iç dünyasının ve yapıt boyunca bulunduğu otel odasına gelişine sebep olan etkenlerin okuyucu tarafından daha iyi anlaşılabilmesi için birer yardımcı figür görevini üstlenmişlerdir. Yapıtta bu figürlere ayrılan bölümlerde kullanılan bilinç akışı, iç monolog, geriye dönüş, diyalog, mektup ve montaj anlatım teknikleri anlatıma zenginlik katmıştır. Bilinç akışı ile özellikle asıl odakta bulunan Aysel figürünün otel odası içerisinde kendiyi yaşadığı sorgulamalar, zihninden geçen düşünceler ve sorular okuyucuya etkili bir biçimde aktarılmıştır. İç monolog tekniği bilinç akışıyla iç içe yer almış, benzer işlev görerek Aysel figürünün iç çatışmalarının net ve eksiksiz bir biçimde ele alınmasına olanak tanımıştır. Geriye dönüş tekniğiyle yapıtta farklı zaman dilimleri ele alınmış, figürlerin hayatlarının akışı içerisinde geçirdikleri değişimler okuyucu tarafından gözlemlenebilir kılınmıştır. Yapıtta yer verilen diyaloglar, okuyucu ile figürler arasındaki üçüncü kişi anlatıcılığı ortadan kaldırarak figürlerin direkt olarak kendilerini kendi sesleriyle ifade etmelerini sağlamış, okuyucuyu figürlere yaklaştırmıştır. Diyaloglar aynı zamanda figürlerin konuşma tarzlarından, ifadelerinden yola çıkılarak karakter özelliklerine, içinde buldukları duygu durumuna dair ipuçları sunulmasını sağlamıştır. Yapıtta yer verilen mektuplar diyaloglarda elde edilen ipuçlarını daha kapsamlı bir biçimde okuyucuya aktaran niteliğe sahiptir. Montaj anlatım tekniği kullanılarak anlatılan dönemde, 1930'lar ve sonrasında Türkiye'de yaşanan toplumsal

olaylara dair birincil kaynaklardan bilgiler okuyucuyla paylaşılmıştır. Bu teknikle okuyucunun ele alınan dönem hakkında ve dönemin anlaşılmasında daha fazla fikir sahibi olması sağlanmıştır.

Tüm bu anlatım teknikleri kullanılarak ele alınan figürlerin iç dünyalarının okuyucu tarafından daha iyi anlaşılması sağlanmıştır. Bu çalışmada, “Ölmeye Yatmak” adlı yapıtta odak figürün iç dünyasını okuyucuya aktarmak üzere seçilen yolu anlayabilmek için anlatım tekniklerinin işlevini kavramak amaçlanmıştır. Aynı amaç doğrultusunda anlatım tekniklerinin üzerinde durmak yerine seçilebilecek bir diğer yöntem, yapıt içerisinde yazarın bilinçli sözcük seçimleri ve dili kullanma şekli üzerinde durmak olabilir.

Kaynakça

Ağaoğlu, A. (2021). *Ölmeye yatmak*. Everest.

Bilinç akışı. (2024, 10 Ocak). Erişim adresi

<http://edebiyat.k12.org.tr/kavramlar/Bilin%C3%A7+Ak%C4%B1%C5%9F%C4%B1/24>

Karabulut, M., & Güneş S. (222). Adalet Ağaoğlu'nun "Ölmeye Yatmak" romanında bakış açısı ve anlatıcı düzlemi. *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 8(1), 145-160. <https://doi.org/10.20322/littera.1031170>

Moran, B. (2002). *Edebiyat Kuramları Ve Eleştiri*. İletişim.

Yükseköğretim kurulu başkanlığı tez merkezi. (2024, 10 Mart). Erişim adresi

<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>